

ki. Kończy się ona bowiem ważnym uzupełnieniem z dziedziny hermeneutyki biblijnej („Stary i Nowy Testament”, s. 614—693), ukazującym nieprzemijalną wartość orędzia ST.

Rozdział wprowadzający („Wiara w Jahwe i sakralne instytucje Izraela”, s. 17—91) stanowi zarys historii religii Izraela i częściowo zaspakajana niedosyt spowodowany pobieżnym potraktowaniem tradycji historycznych poza Hexateuchem, a więc całego piśmiennictwa deuteronomistycznego i kronikarskiego. Do tradycji mądrościowych natomiast powrócił von Rad w ostatniej swej książce, wydanej na krótko przed jego śmiercią (*Weisheit in Israel*, Neukirchen—Vluyn 1970). Jako dopełnienie dwutomowej „Teologii ST” zasługuje ona również na polski przekład.

„Teologia” von Rada, chociaż pisana przed 30 laty, zachowuje nadal swą wartość. Mimo, że sporo twierdzeń autora uległo już przedawnieniu, może ona jeszcze długo służyć początkującym biblistom jako kompendium wiedzy o religii ST. Dla czytelnika jednak bez przygotowania wydaje się dziełem zbyt trudnym. Autor suponuje bowiem podstawową wiedzę o dziejach zbioru ksiąg ST, co w społeczeństwie naszym jest postulatem ciągle niespełnionym.

Autor nie używa pojęć tak istotnych dla katolickiej biblistyki jak kanon czy natchnienie Pisma. Nieporozumienie budzi już sformułowanie „pisma apokryficzne” tam, gdzie chodzi o księgi deuterokanoniczne w nawnictwie katolickim (s. 8). Księgi te zresztą zostały potraktowane przez autora w sposób marginalny, gdyż brak ich w Biblii protestanckiej. Warto te sprawy wyjaśnić w ewentualnym tłumaczeniu trzeciej części trylogii von Rada: wspomnianej już „Mądrości w Izraelu”.

Na uwagę zasługuje b. staranny przekład. Tłumacz, Bogusław Widła, nie tylko świetnie sobie radzi z zawitym stylem dzieła, ale — co ważniejsze — dobrze opanował zagadnienia współczesnej biblistyki. Do erraty dodałbym tylko cytaty z Am 1, 2: „Jahwe z Synaju zagrzmi” (s. 433, ma być: z Syjonu). Książka wydana jest b. starannie także od strony graficznej: solidna płócienna okładka i estetyczna obwoluta.

Lublin

KS. ANTONI TRONINA

KARL MATTHIAE — WINFRIED THIEL, *Biblische Zeittafeln. Geschichtliche Abrisse, 19 chronologische Übersichten, 20 Überblickstafeln und 10 Landkarten zur alt- und neutestamentlichen Zeit*, Evangelische Verlagsanstalt, Berlin 1985, 88 s. Einführungsheft.

Naród Wybrany żył w konkretnym czasie i konkretnym świecie starożytnego Wschodu, który oddziaływał na niego w różny sposób. Ramy kultur państw ościennych wyciskały na nim wielokrotnie swoje własne piętno. Świadcstwo biblijne o tamtych czasach przekazuje nam blisko 40 imion różnych bogiń i bóstw pogańskich. (Zob. E. Sitarz, *Kulturen am Rande der Bibel. Sachbuch über Völker und Götter im Geschichtsfeld Israels*, KBW, Stuttgart 1983, 9 n). Raz po raz teksty biblijne mówią nam o prowadzonych przez Izraelitów wojnach, wędrówkach, okresach wstępu i upadku. Stąd do *Sitz im Leben* tamtego okresu należy także poznanie historycznych stosunków i zależności w jakie uwikłane było państwo izraelskie. Współczesnemu czytelnikowi — jak się powszechnie wydaje — nie chodzi tyle o naukowe ujmowanie tego typu zagadnień, ile raczej o pewne konkretne pomoce, jakieś synoptyczne zestawy, genealogie, które umożliwią mu przy czytaniu ST zobrazowanie danego okresu w dziejach Narodu Wybranego. Temu właśnie ma służyć praca K. Matthiae i W. Thiela.

Sklada się ona z czterech zasadniczych części. Pierwsza jej część to zeszyt wprowadzający w całościowy układ pracy, w którym na zaledwie 88 stronach autorzy wyjaśniają poszczególne tablice, jakie w swej pracy zamieścili.

Część druga to pewien przegląd chronologiczny historii Izraela. Na 6 tablicach autorzy ukazują historię Narodu Wybranego w czterech okresach: okres I obejmuje lata 1551—1012 przed Chr., okres II lata 1012—570 przed Chr., okres III lata 580—200 przed Chr. oraz okres IV lata 200 przed Chr. do ok. 150 po Chr. Rozwój historyczny Izraela ukazany tu zostaje w zestawieniu sygnotycznym z historią Mezopotamii, Egiptu, Macedonii, Persji, Grecji, Syrii i Rzymu.

W części trzeciej mamy aż 20 przeglądowych tablic zarówno historycznych jak również genealogicznych. Znajdujemy tu zatem m. in.: epoki kulturowe Palestyny (tablica 1); genealogie na podstawie Rdz 10: 11, 20—32; 22, 20—24 (tablice: 2—3); potomkowie Abrahama (tablica 5); wielcy i mali sędziowie izraelscy (tablica 6); drzewo genealogiczne Saula (tablica 8); początki czasów królewskich monarchii (tablica 9); rodzina Dawida (tablica 10); drzewo genealogiczne Dawida i Salomona (tablica 11); dynastia Dawida (tablica 12); północne królestwo Izraela (926—721 przed Chr.) (tablica 14); Hasmonejczycy (tablica 18); rodzina Heroda (tablica 19) oraz prowincje imperium rzymskiego (tablica 20).

Czwarta część zawiera 10 map. Są to geograficzne szkice Palestyny wraz z układem państw ościennych za czasów biblijnych ST. Mamy tu zatem: Starożytny Wschód w II i I tysiącleciu przed Chr. (mapa 1 i 2); geograficzne regiony Palestyny (mapa 3); Palestyna po okresie imigracji Izraelitów (mapa 4); świat za czasów Dawida (mapa 5); prowincje i wasale Asyrii w Palestynie (mapa 6); okres administracji perskiej w Palestynie (mapa 7); Palestyna za czasów Hasmoneuszów (mapa 8); Palestyna za czasów Jezusa (mapa 9) oraz imperium rzymskie za czasów Augusta aż do ok. 150 r. po Chr. (mapa 10).

Kraków

KS. DOMINIK TOMCZYK SCH. P.

PETER DSCHULNIGG, *Sprache, Redaktion und Intention des Markus-Evangeliums. Eigentümlichkeiten der Sprache des Markus-Evangeliums und ihre Bedeutung für die Redaktionskritik* (Stuttgarter Bibliche Beiträge, 11), Stuttgart 1984, Verlag Katholisches Bibelwerk, ss. XVI+771.

Jest to dysertacja doktorska P. Dschulnigga, asystenta Wydziału Teologicznego w Lucernie, będąca wynikiem jego długoletnich studiów nad Mk. Początkowo autor zamierzał pisać na temat: Jezus i świątynia u Mk. Kiedy jednak przystąpił do oddzielania tradycji od redakcji, stwierdził, że dotychczas stosowane kryteria w krytyce redakcji i tradycji są niewystarczające, wobec czego należy szukać nowych w oparciu o język Mk. Prowadzone w tym kierunku badania rozrosły się w obszerną monografię o języku, redakcji oraz zamierzeniach redaktora drugiej ewangelii.

Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia. We wstępie (s. 1—9) autor przedstawia historię swojej dysertacji, podaje jej krótkie streszczenie oraz określa cele.

W pierwszym rozdziale (s. 10—72) P. Dschulnigg omawia chronologicznie sześć zasadniczych opracowań na temat języka Mk, jakie ukazały się w XX w.: J. C. Hawkinsa, C. H. Turnera, M. Zerwicka, J. G. Doudny, F. Neiryneka, E. Pryke'a. Omówienie badań tych uczonych jest bardzo zwięzłe i rzeczowe. Po każdym z nich następuje ocena krytyczna na tle wyników badań P. Dschulnigga nad językiem Mk.